

## **Privredni razvoj - II blok gradiva**

# **MAKROEKONOMSKA RAZVOJNA POLITIKA**

- 1. Spontana i svjesna  
makroekonomska regulacija**
- 2. Osnovi politike razvoja tržišnih privreda**

# **I. SPONTANA I SVJESNA MAKROEKONOMSKA REGULACIJA**



1. Razvojna funkcija savremene države
2. Koegzistencija spontanog i svjesnog upravljačkog podсистема
3. Superiornost tržišta u alokaciji ograničenih resursa
4. Fijasko tržišta
5. Rastuća neizvjesnost i upravljanje privrednim razvojem
6. Osnovne komponente svjesnog upravljačkog podсистема
7. Politika razvoja i savremeni privredni sistemi

# 1. Razvojna funkcija savremene države

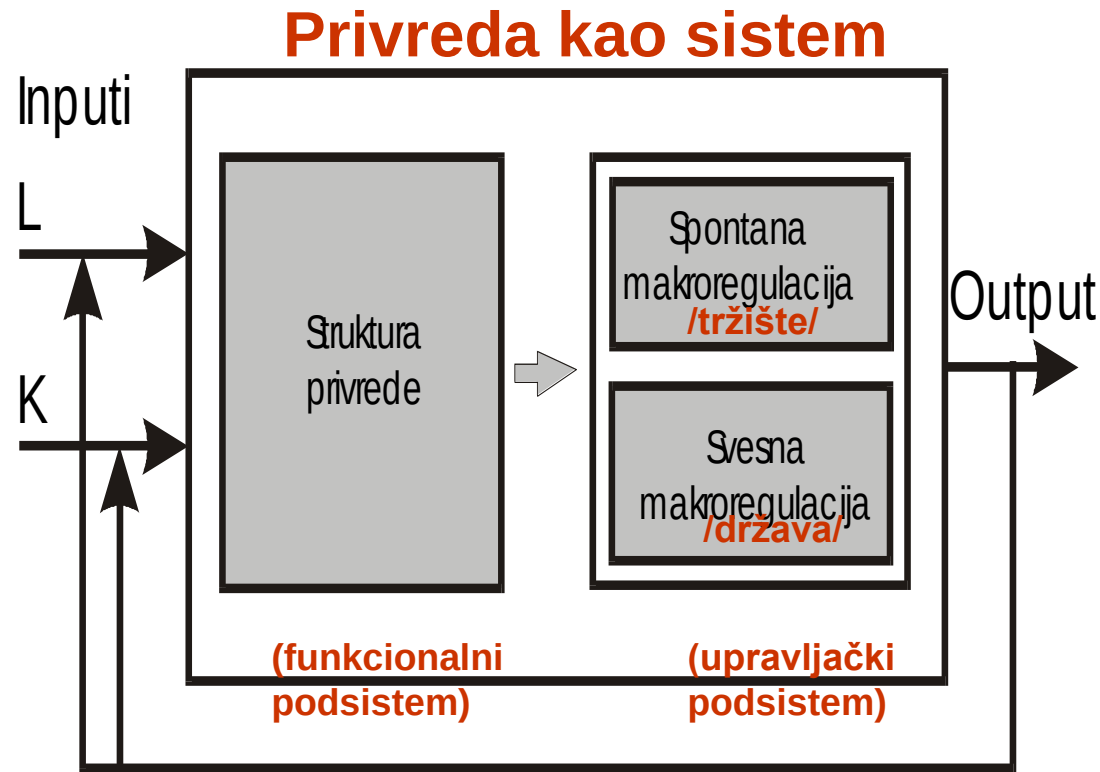


- **Aktivnosti države** usmjerene na upravljanje PR imaju za cilj obezbjeđenje uslova koji maksimalno pogoduju dinamiziranju stope privrednog rasta u datim okolnostima i u definisanom vremenskom intervalu
- **Ekonomski resursi su limitirani, a potrebe praktično neograničene** – stoga je neophodna njihova maksimalno racionalna upotreba u cilju proizvodnje optimalne količine dobara
- Makroekonomska regulacija danas, utiče i na **kvalitet** makroekonomske performanse **u budućnosti**
- Sve **nedosljednosti u alokaciji resursa** učinjene u sadašnjosti – mogu biti jedan od važnijih uzroka izražene alokativne neefikasnosti u dužem periodu u budućnosti
- Adekvatno upravljanje razvojem podrazumijeva **kreiranje novih uporednih prednosti** i na toj osnovi poboljšanje mjesta posmatrane nacionalne ekonomije u svjetskoj podjeli rada

# Privreda kao sistem

Savremena država nastoji da obezbijedi optimalnu putanju privrednog rasta, što podrazumijeva:

1. odgovarajuću **štednju i investicije** za razvoj,
2. efikasnu **proizvodnu strukturu**,
3. potrebnu **otvorenost** privrede prema okruženju i
4. efikasnu **iskorišćenost** raspoloživih razvojnih faktora



- Dekompozicija sistema privrede na funkcionalni podsistem (struktura privrede) i upravljački podsistem (podsistem makroregulacije), kog je dalje moguće dekomponovati na: komponentu spontane makroregulacije (**tržište**) i komponentu svjesne ili spoljašnje makroregulacije (**država**).

# Osnovna dekompozicija privrednog sistema (pojašnjenje šeme)

- 1) **FUNKCIONALNI PODSISTEM PRIVREDE**, koji predstavlja **strukturu privrede** i njegov osnovni zadatak je **proizvodnja roba i usluga** za kojima postoje tržišne potrebe, i
- 2) **UPRAVLJAČKI PODSISTEM PRIVREDE**, koji nastoji da uz pomoć najrazličitijih **upravljačkih postupaka reguliše** funkcionisanje privrede na način koji podrazumijeva optimalnu alokaciju po definiciji ograničenih resursa.  
Njega je moguće rasčlaniti na dva dijela:
  - a) dio koji se odnosi na **SPONTANO ILI AUTOMATSKO UPRAVLJANJE**, gdje se emitovanje upravljačkih impulsa odvija **bez donošenja formalnih odluka**. U ekonomskoj literaturi pojam spontanosti se identifikuje **aktivnostima tržišta** u procesu alokacije resursa po kriterijumima relevantnim za ovu instituciju.
  - b) segment koji se može označiti **SVJESNIM UPRAVLJANJEM**, gdje upravljanje podrazumijeva **primjenu formalnih upravljačkih odluka**.
- Generalno uzevši, odluke koje podrazumijeva spontano ili automatsko upravljanje „donosi” tržište, dok je svjesno upravljanje rezervisano za **državu i** njene organe. Sadržaj svjesnog upravljačkog podsistema, odnosno spoljašnje makroekonomske regulacije reprezentuju aktivnosti savremene države usmjerene na realizaciju **stabilizacionih i razvojnih funkcija**.

**DA SE PODSJETIMO!**

# **RAZLIČITI POGLEDI NA ULOGU DRŽAVE**

- **Počev od klasičara, preko marksizma do keinsijanaca, neoklasičara i savremenih neoinstitucionalista, mijenjala su se viđenja opravdanosti vođenja aktivne stabilizacije i razvojne makroekonomske politike.**
- **Laissez faire, laissez passe (Adam Smit)**
- Velika ek. kriza 1929 (državni intervencionizam)
- Smjenjuju se preovlađujuće škole i snaženje / slabljenje uloge države u ispravljanju imperfektnosti tržišta

# **ULOGA DRŽAVE** u kreiranju ukupnog institucionalnog okvira za efikasnije funkcionisanje tržišnih subjekata i privrede kao cjeline, ogleda se u sljedećem



1. kreiranje **zakonskog** okvira,
2. **stabilizacija** ekonomskih tokova i održavanje tzv. makroekonomske stabilnosti,
3. naporima države da „**popravi**” **mehanizam alokacije resursa**,
4. aktivno uticanje države na **redistribuciji dohotka**, u cilju omogućavanja da benefiti rasta budu dostupni i marginalnim kategorijama stanovništva.



# **POSEBNE FUNKCIJE države u privredama u tranziciji:**

- ravnomjernija raspodjela „tereta” tranzicije,
- kreiranje i sprovođenje procesa privatizacije i prestrukturiranja privrede, afirmacija preduzetništva i konkurentnosti,
- izgradnja modernih tržišnih institucija,
- kreiranje atraktivnog ambijenta za privlačenje stranih ulaganja,
- smanjivanje biznis barijera,
- kao i sveobuhvatna borba protiv korupcije.



# ***“As much market as possible, as small planning as necessary !”***



**ULOGA DRŽAVE** u kreiranju ukupnog institucionalnog okvira za efikasnije funkcionisanje tržišnih subjekata i privrede kao cjeline, ogleda se u sljedećem:

1. kreiranju **zakonskog** okvira,
2. **stabilizaciji** ekonomskih tokova i održavanju tzv. makroekonomske stabilnosti,
3. naporima države da „**popravi**” **mehanizam alokacije resursa**, kao i
4. aktivnog uticanja države na **redistribuciju dohotka**, u cilju omogućavanja da benefiti rasta budu dostupni i marginalnim kategorijama stanovništva.

**Posebne funkcije države u privredama u TRANZICIJI :**

1. ravnomjernija raspodjela „**tereta**”
2. tranzicije,
3. kreiranje i sprovođenje procesa
4. **privatizacije i prestrukturiranja** privrede,
5. afirmacija preduzetništva
6. i mjere za rast konkurentnosti,
7. izgradnja modernih tržišnih institucija,
8. kreiranje atraktivnog ambijenta za privlačenje **stranih ulaganja**,
9. smanjivanje **biznis barijera**,
10. kao i sveobuhvatna **borba protiv korupcije**.

## 2. KOEGZISTENCIJA spontanog i svjesnog upravljačkog podsistema

Proučavanje privredne dinamike spada u najsloženija pitanja ekonomske nauke

- Pitanje mogućnosti održavanja i stimulisanja uzlazne i spriječavanja i neutralisanja silazne putanje privredne aktivnosti
- Postavlja se pitanje kakva je uloga države u tom procesu ?
- Odgovor na to pitanje pokušava dati **TEORIJA REGULACIJE** 
- Jacques **ATTALI** (1984) polazi od stava da teorija regulacije ima DVA OBLIKA:

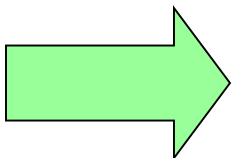
### 1. SAMOREGULACIJU

Pristalice samoregulacije su mišljenja da **tržišna privreda**, u svom čistom obliku, **ostvaruje najbolju ravnotežu**. Ukupne aktivnosti svih pojedinaca objezbjedjuju najveći nivo društvenog blagostanja. Krize nastupaju samo ako se pojave BARIJERE na tržištu, koje ometaju racionalno predviđanje budućnosti (učenja Hajeka, ekonomija ponude, teorija racionalnih očekivanja..)

### 2. SPOLJNU REGULACIJU

Teorija spoljne regulacije, ističe Atali, polazi od stava da **tržište**, bez obzira da li je ono perfektно ili imperfektno, **nikada ne može ostvariti ravnotežu**, odnosno ne može obezbijediti optimalnu alokaciju proizvodnih faktora u privredi kao cjelini. Iz tog razloga DRŽAVA se mora javiti kao **AKTIVNI ČINILAC** u uspostavljanju tržišne ravnoteže. Tvorac ove teorije je Kejns.

- **UPRAVLJANJE I INFORMACIJE** - pored tržišnog mehanizma, na makroekonomskom nivou, mora postojati i **SVJESNI UPRAVLJAČKI PODSISTEM**, koji se aktivira svuda i uvijek kada nije moguće upravljati na osnovu korišćenja spontanih i u osnovi *ex post* tržišnih informacija
- Prilazeći razvoju kao procesu podložnom određenoj kontroli i upravljanju, ekonomska nauka je gotovo jedinstvena u stavu da se **privredom upravlja na dva osnovna načina**:
  - 1) **spontanom tj. automatskom regulacijom** (na osnovu tržišnih zakonitosti) i
  - 2) **svjesnom, odnosno spoljašnjom regulacijom** (aktivnosti države, pretežno instrumentima makroekonomske politike i makroekonomskog planiranja).



# Tržište i državna regulacija

- **TRŽIŠTE I DRŽAVNA REGULACIJA** su dva glavna oblika koordinacije u savremenoj ekonomiji.
- Oni se međusobno isprepliću i kombinuju čineći **MJEŠOVITI OBLIK EKONOMIJE** u kom tržište djeluje unutar okvira i ciljeva određenih od strane države
- **TRŽIŠTE** je takav **oblik ekonomske organizacije** društva u kom proizvođači samostalno odlučuju što će i koliko proizvoditi, i po kojim cijenama prodavati, a potrošači slobodno odlučuju što će i po kojim cijenama kupovati i trošiti.
- **DRŽAVNA REGULACIJA** je takav **oblik ekonomske organizacije** društva u kojem država neposredno ili posredno odlučuje o temeljnim ekonomskim problemima, utiče na način njihovog rješavanja
- Državnom regulacijom **država utiče** na događanja u proizvodnji, raspodjeli, razmjeni i potrošnji.

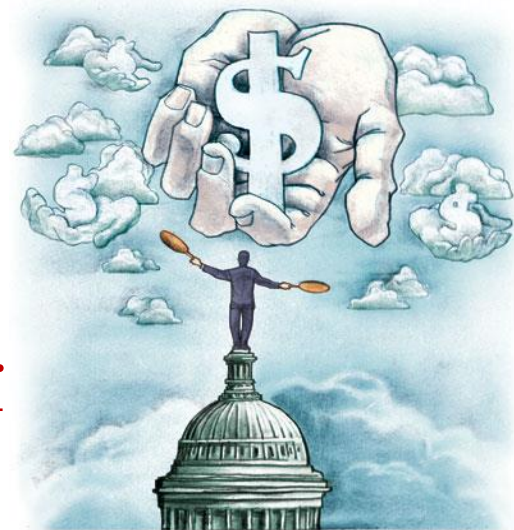
# 3. SUPERIORNOST TRŽIŠTA U ALOKACIJI OGRANIČENIH RESURSA

- 3 ključna pitanja u svakoj privredi:  
**Šta, kako i za koga proizvoditi?**
- **ŠTO ĆE SE PROIZVODITI** određuje se veličinom kupovne moći potrošača, kao i visinom profita što će ga proizvođači ostvariti.
- **KAKO PROIZVODITI** određuje konkurencija među proizvođačima odnosno troškovi proizvodnje.
- **ZA KOGA PROIZVODITI** određuje se na tržištu proizvodnih faktora
- Odgovor treba da dâ **mehanizam spontane koordinacije i alokacije, odnosno TRŽIŠTE**, kroz svoju selektivnu, alokativnu, distributivnu i informativnu funkciju

**TRŽIŠTE** je "komunikacioni sistem za udruživanje znanja i aktivnosti miliona različitih subjekata. Bez centralne memorije i računanja, tržište rješava problem koji ni najmoćniji računar ne bi mogao riješiti, problem koji uključuje milione nepoznatih jednačina. **Niko nije izmislio tržište, ali ono funkcionise izuzetno efikasno.**" (Samouelson & Nordhaus)

Uopšteno govoreći, tržišni sistem uspješno rješava probleme **ALOKACIJE RESURSA**, odnosno teži iskorišćavanju postojećih resursa na najbolji mogući način.

**Najbolje efekte tržišni mehanizam ostvaruje u uslovima POTPUNIH ekonomskih sloboda,** (koje podrazumijevaju slobodu preduzetništva, slobodu premještanja resursa u različite oblasti proizvodnje, slobodu prodaje i kupovine i slobodu formiranja cijena) **uz dobru INFORMISANOST**

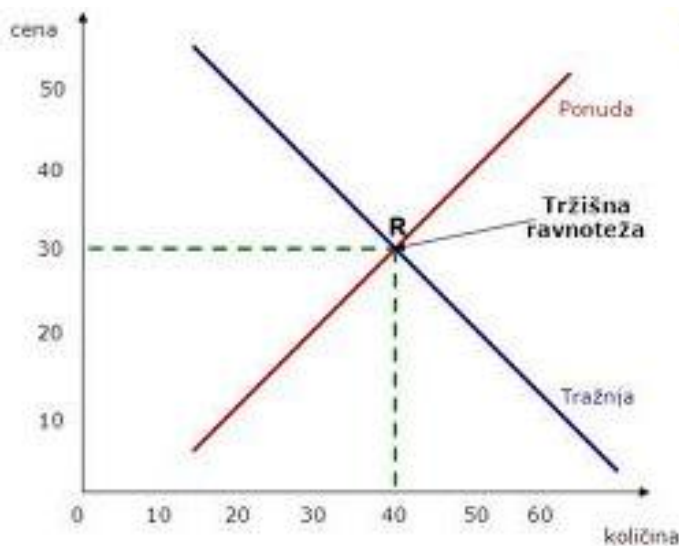


Složenost privrede imperativno podrazumijeva **decentralizaciju odlučivanja**, koju, sa svoje strane, može obezbijediti jedino tržišni mehanizam.

Problem ograničenosti i pitanje izbora – **OPORTUNITETNI TROŠAK** (Cijena koristi koja nije ostvarena, iz razloga što su sredstva usmjerena ka realizaciji neke druge koristi )

**DA SE PODSJETIMO,**  
osnovne funkcije tržišta!

## DECENTRALIZOVANI sistem ODLUČIVANJA



TRZISTE  
POVEZUJE  
PROIZVODNJU  
I POTROŠNJU

INFORMATIVNA  
(info o P i T,  
povezivanje)

SELEKTIVNA  
(ko i koje  
proizvode/usluge  
proizvodi)

ALOKATIVNA  
(alokacija ograničenih  
ek.resursa na  
ek.djelatnosti)

DISTRIBUTIVNA  
(odredjivanje cijene  
faktora, raspodjela  
BDP)





**TRŽIŠTE** predstavlja skup **ugovora** između kupaca i prodavaca radi razmjene roba i usluga

- oblik razmjene proizvoda i usluga posredstvom novca, gdje se cijene formiraju kroz odnos ponude i tražnje

To, gospodjo?  
To Vam je samo  
nevidljiva ruka tržišta !



Možemo ga podijeliti na:

1. Tržište roba i usluga;
2. Tržište faktora proizvodnje (rada, kapitala, zemljišta);
3. Tržište novca i HoV.

**Za razliku od tržišta država je „netržišni” alokator privrednih resursa!**



## Prednosti (slobodnog) tržišta:

- Tržište pretpostavlja i omogućava **formalno pravnu slobodu** i jednakost građana kao poduzetnika i potrošača bez diskriminacije
- Tržište **podstiče inicijativu, produktivnost i poduzetništvo**, nagrađujući uspješne profitom, a neuspješne kažnjava gubicima
- Tržište je **mehanizam alokacije** rijetkih dobara i resursa



## NEDOSTACI slobodnog tržišta (OGRANIČENJA):



- pojava **monopola** i njegova zloupotreba
- pojava **masovne nezaposlenosti** (posebno u kriznim periodima)
- zagađivanje okoline i **negativne** eksternalije
- **neravnomjerna raspodjela dohotka** u odnosu na marginalne grupe
- **ciklično kretanje** privrede
- nedostatak brige za razvoj **javnih dobara** i **pružanje javnih usluga**



# 4. FIJASKO TRŽIŠTA

Postavlja se pitanje koje su to **situacije u kojima tržište nije u stanju da na adekvatan način garantuje efikasnu alokaciju i korišćenje resursa ?**



Ove situacije su u ekonomskoj teoriji poznate pod nazivom: **fijasko tržišta** (*market failures*).

- Zbog **kratkog vremenskog horizonta** posmatranja, tržište ne može „preuzeti” rizik donošenja strateških razvojnih odluka
- Tržište je efikasnije kod **operativnih odluka**, koje se temelje na postojećim tržišnim informacijama
- Tržište se ne može suprotstaviti **neizvjesnostima** koje razvoj u budućnosti podrazumijeva

# FIJASKO TRŽIŠTA



- Kada tržišni mehanizam ne uspijeva da efikasno alocira ukupne resurse;
- Razlikujemo sljedeće oblike efikasnosti koje je važno postići:
  - a) **DRUŠTVENA efikasnost** = kada su **eksterni troškovi i koristi** obračunati
  - b) **ALOKATIVNA EFIKASNOST** = kada društvo proizvodi robe i usluge koje potrošači traže, po **minimalnim cijenama** (resursi ne mogu biti raspoređeni bolje, u smislu da neki potrošači budu više zadovoljni, a da to ne prouzrokuje da neki budu manje zadovoljni)
  - c) **TEHNIČKA EFIKASNOST** = proizvodnja roba i pružanje usluga uz korišćenje **minimuma resursa**
  - d) **PRODUKTIVNA EFIKASNOST** = proizvodnja roba i pružanje usluga po **najnižoj cijeni faktora** (produktivni oblik efikasnosti faktora)
- **FIJASKO TRŽIŠTA nastaje gdje su:** 
  1. **nedovoljne informacije i znanje** (kada kupci posjeduju nizak nivo tehničkog znanja o robama, nedostatak tehničkih propisa i standarda, nedostatak marketinga, slaba predviđanja kretanja na tržištu, nemogućnost mjerenja stvarne produktivnosti..),
  2. **kada postoje različite robe** (nedostatak brendiranja, dizajn, informacija o robama),
  3. **nedovoljna mobilnost resursa** (rad, kapital, zemlja)
  4. **karakteristike tržišta** (postojanje monopola i oligopola, neformalni dogovori o cijenama i količinama, fiksiranje cijena, “simulacija” tržišta, barijere ulazu),
  5. **kada se robe ne mogu osigurati u dovoljnim količinama na tržištu,**
  6. kada postoje **eksterni efekti,**
  7. kada postoji izražena **nejednakost** u potrošnji

# OBJEKTIVNA OGRANIČENJA TRŽIŠTA:



## 4 oblasti neefikasnog funkcionisanja tržišta

a) MONOPOLI I OLIGOPOLI- monopolska i oligopolske strukture čiji se uticaj uvećava paralelno sa rastućom transnacionalizacijom proizvodnje

b) EKSTERNI EFEKTI - dejstvo pozitivnih i negativnih eksternih efekata u proizvodnji i potrošnji

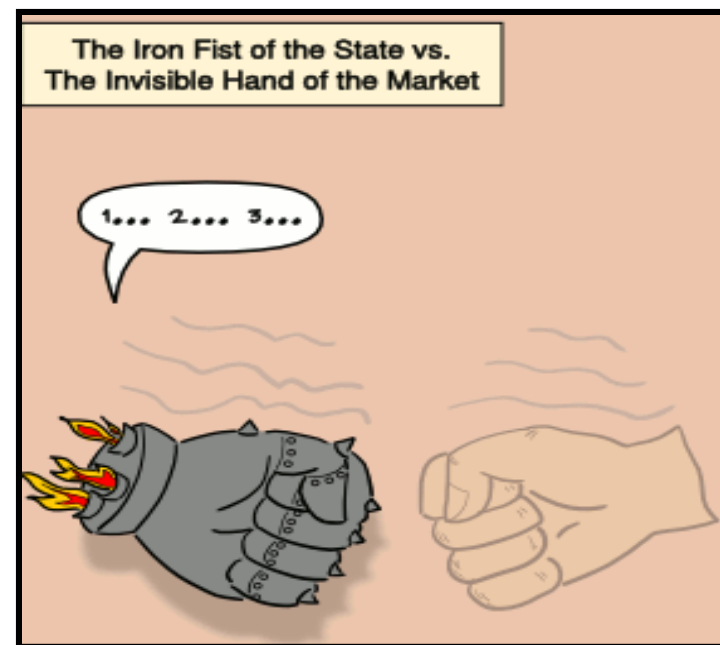
c) JAVNA DOBRA I JAVNA POTROŠNJA -

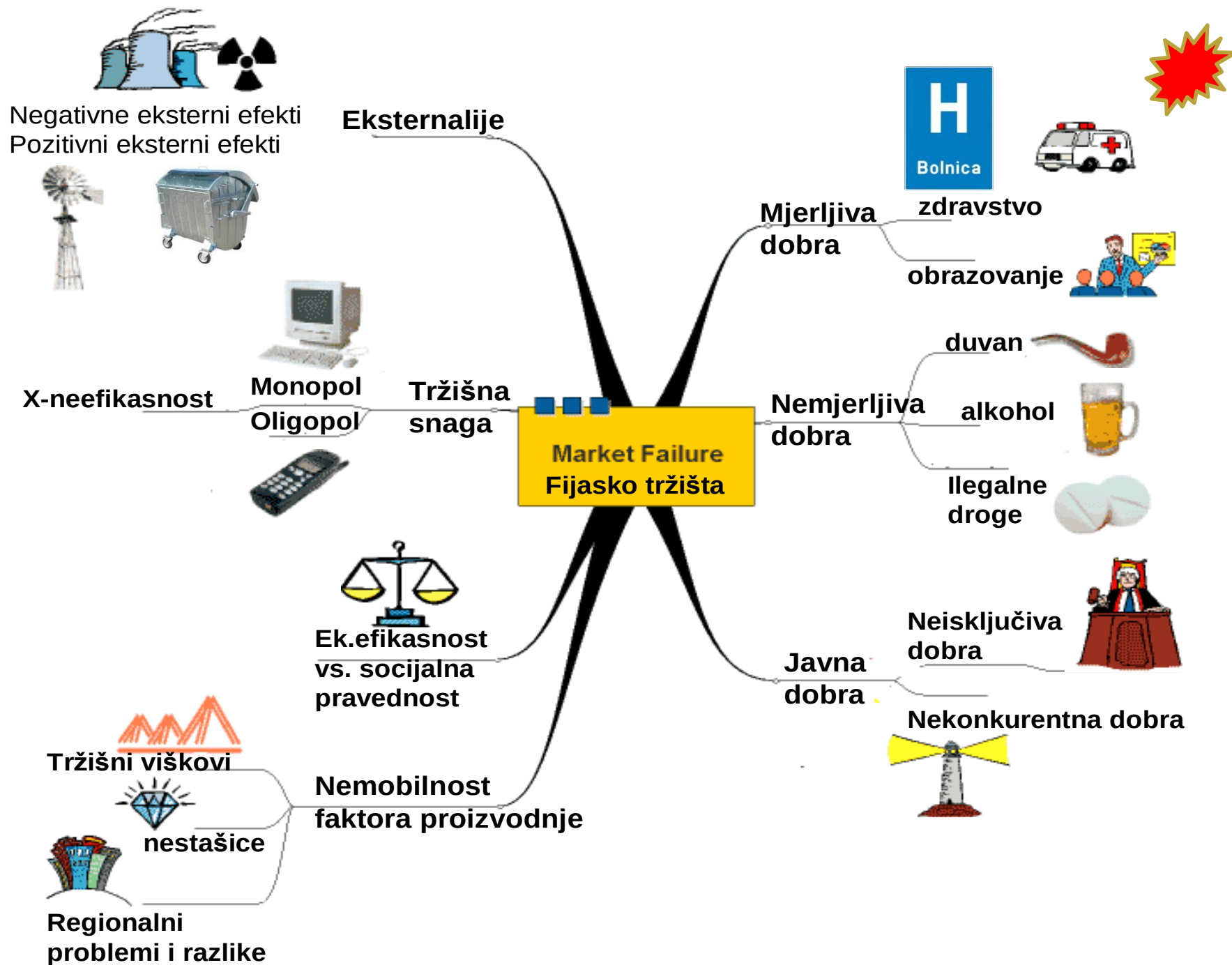
tj. načini obezbjeđenja javnih dobara,

- nekonkurentnost (nerivalnost) javnih dobara
- neisključivost javnih dobara

d) NEJEDNAKA RASPODJELA DOHOTKA

- balans između ekonomske efikasnosti i socijalne pravednosti





# a) MONOPOLI

- Isključivi prodavac na nekom tržištu (**monopolista**) ili jedan kupac (**monopson**)
- Nastojeći da maksimiziraju profite, monopolisti utiču na **rast cijena**, dok se **količine** proizvedenih dobara **smanjuju** u odnosu na one koje bi karakterisale slobodnu konkurenciju (kontrola količina).
- Smanjenje količine proizvedenih dobara i održavanje obima na nivou nižem od optimalnog, ima za posljedicu pogrešnu alokaciju resursa na makroekonomskom nivou (**gubitak dijela potencijalne proizvodnje**)
- X-neefikasnot
- **Način regulacije monopola** – antimonopolsko zakonodavstvo, nacionalizacija, deregulacija, liberalizacija cijena u različitim sektorima



## **EKSTERNI TROŠKOVI** –

troškovi neke ekonomske odluke prema drugima; donosioci odluka ne uzimaju u obzir troškove koji negativno utiču na društvo (zagađivanje, gust saobraćaj, oštećenje ozonskog omotača, pojava alkoholizma i/ili anti-socijalnog ponašanja, nasilje izazvano drogama, loši uslovi stanovanja u pojedinim zonama..)



## **EKSTERNI PRIHODI**

– benefiti drugih kao rezultat odluke druge strane; neki proizvodi i neke odluke utiču na rast blagostanja drugih (**javni transport**, edukacija i trening, zdravstveno obrazovanje, preventivna medicina, sakupljanje otpada, održavanje zgrada, red i poredak). Suma benefita društva je veća nego što je benefit onoga koji je odluku donio ili nešto proizveo.

## **X-INEFFICIENCY** -

predstavlja razliku između **očekivanog** ponašanja firmi kako to objašnjava ekonomska **teorija** (minimiziranje dugoročnih prosječnih troškova, maksimiziranje profita) i istraživanog **ponašanja firmi u stvarnom životu**.

Empirijska istraživanja pokazuju da veliki broj firmi ne proizvodi motivisan navedenim razlozima, što se često dešava **u uslovima nesavršene konkurencije i u slučajevima monopola**, kada tehnička efikasnost nije postignuta (zbog nedostatka konkurentskog pritiska).

**b) Pojava eksternalija** predstavlja tipičan primjer sukoba pojedinačnog i javnog interesa, odnosno odstupanja od optimalne alokacije resursa u Paretovom smislu

# c) NAČIN OBEZBJEĐENJA JAVNIH DOBARA

- JAVNA DOBRA mogu biti:
  - a) isključiva i neisključiva;
  - b) konkurentna (rivalna) i nekonkurentna
- **“PUBLIC GOODS”** – tržište ne može obezbijediti takve robe i usluge, država iz obezbjeđuje putem javnog sektora
- **“Not-excludability” (NEISKLJUČIVOST)** – iz zajedničke potrošnje javnog dobra praktično je nemoguće isključiti učesnike koji ne plaćaju troškove finansiranja tog javnog dobra (npt. brana protiv poplava)
- osobe koje plaćaju za benefite tog “dobra”, ne mogu spriječiti druge da takođe u njemu uživaju ; raspoloživo za sve učesnike, kolektivno trošenje;
- Besplatno korišćenje (**free rider efekat**, efekat besplatnog korisnika, „besplatno jahanje“): podsticaj da se drugima prepusti da plate javno dobro čije će blagodeti „besplatni korisnik“ uživati, npr. ulična rasvjeta.
- Za razliku od neisključivih dobara, **isključiva dobra se kupuju po tržišnim cijenama.**
- **“Non-rivalry” (NEKONKURENTNA DOBRA)** – javno dobro raspoloživo za jednog učesnika istovremeno je podjednako raspoloživo i za sve ostale učesnike (kolektivna potrošnja).
- relativno veliki eksterni, društveni, benefiti, u odnosu na trošak – društveno poželjna djelatnost, ali neprofitabilna za ponuđače na tržištu – npr. saobraćajni znaci na putu, odbrana zemlje, zaštita od požara i poplava (brane, nasipi)
- Za razliku od nekonkurentnih dobara, **konkurentna dobra se kupuju po tržišnim cijenama.**
- **KVAZIJAVNO DOBRO:** dobro koje je rivalno i/ili zadovoljava uslov isključivosti samo u određenom stepenu;
- **PRIVATNO DOBRO:** dobro koje je rivalno i iz njegove potrošnje pojedinac može da se isključi; privatno dobro karakteriše iscrpljivost i isključivost.





# (Ne)isključivost i (ne)konkurentnost



| ISKLUČIVA<br>DOBRA<br>(ako se iz<br>njegove<br>potrošnje<br>može<br>pojedinač<br>isključiti ili<br>ne) |    | RIVALNA (konkurentna) DOBRA<br>(nerivalno dobro - ako su troškovi ulaska<br>dodatnog korisnika, nakon što se obezbijedi,<br>jednaki nuli) |                                                                                        |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                                                                        |    | Da                                                                                                                                        | Ne                                                                                     |
|                                                                                                        | Da | <b>Privatna<br/>dobra</b>                                                                                                                 | <b>Prirodni monopoli</b><br>(limitirani proizvodni<br>faktori i izvori ponude)         |
|                                                                                                        | Ne | <b>Zajednička dobra</b><br>(konkurentno dobro<br>koje zadovoljava<br>uslov isključivosti u<br>određenom stepenu)                          | <b>Javna dobra</b><br>(nerivalna i iz čije se<br>potrošnje niko ne može<br>isključiti) |

**JAVNO DOBRO** – neko dobro ili usluga čije prednosti nisu iscrpive za dodatnog korisnika. Istovremeno teško je ili nemoguće isključiti neplatiše od korišćenja javnog dobra. Ova dva svojstva značajna su za proizvodnju i korišćenje javnog dobra.

**KVAZIJAVNO DOBRO**: dobro koje je rivalno i/ili zadovoljava uslov isključivosti samo u određenom stepenu;

**PRIVATNO DOBRO**: dobro koje je rivalno i iz njegove potrošnje pojedinac može da se isključi; privatno dobro karakteriše iscrpljivost i isključivost.

## Mjerljiva i nemjerljiva dobra:

“**Merit goods**” **MJERLJIVA DOBRA** - neke robe/usluge mogle bi biti obezbjeđene na tržištu, ali potrošači NE BI mogli da ih priušte ili ne osjećaju potrebu da ih kupe – stoga ih tržište ne može proizvesti u količinama koliko društvu treba  
Sportski objekti, obrazovne ustanove (osn. i srednje škole, fakulteti..) domovi zdravlja, hitna pomoć, bolnice - to bi sve moglo biti obezbjeđeno na tržištu, ali da li bi najveći broj ljudi mogao da ih priušti?

“**De-Merit goods**” – **NEMJERLJIVA DOBRA** – dobra koja društvo „previše“ proizvodi, dobra i usluge koje se proizvode i plasiraju na tržištu, ali koja nisu u našem Najboljem interesu – npr. duvan, alkohol, ali i ilegalna trgovina drogom i kockanje.

# D) Nejednaka raspodjela dohodaka



- Tržište određuje raspodelu dohodka na osnovu konkurencije i djelovanja P i T, a ne na osnovu etičkih principa i “pravedne” raspodjele.
- Efikasna upotreba resursa ne mora da bude pravedna, ali često **visoka nejednakost u raspodjeli dohodka** ozbiljno ograničava efikasno korišćenje resursa.

# Transferna plaćanja

- Država vrši preraspodjelu dohotka kako bi zaštitila socijalno ugrožene stanovnike

- naknade za nezaposlene
- isplate penzija

(starosne, invalidske, porodične)

- Kod transfernih plaćanja ne postoji uzajamnost davanja
- Finansiranje se vrši iz poreza i doprinosa

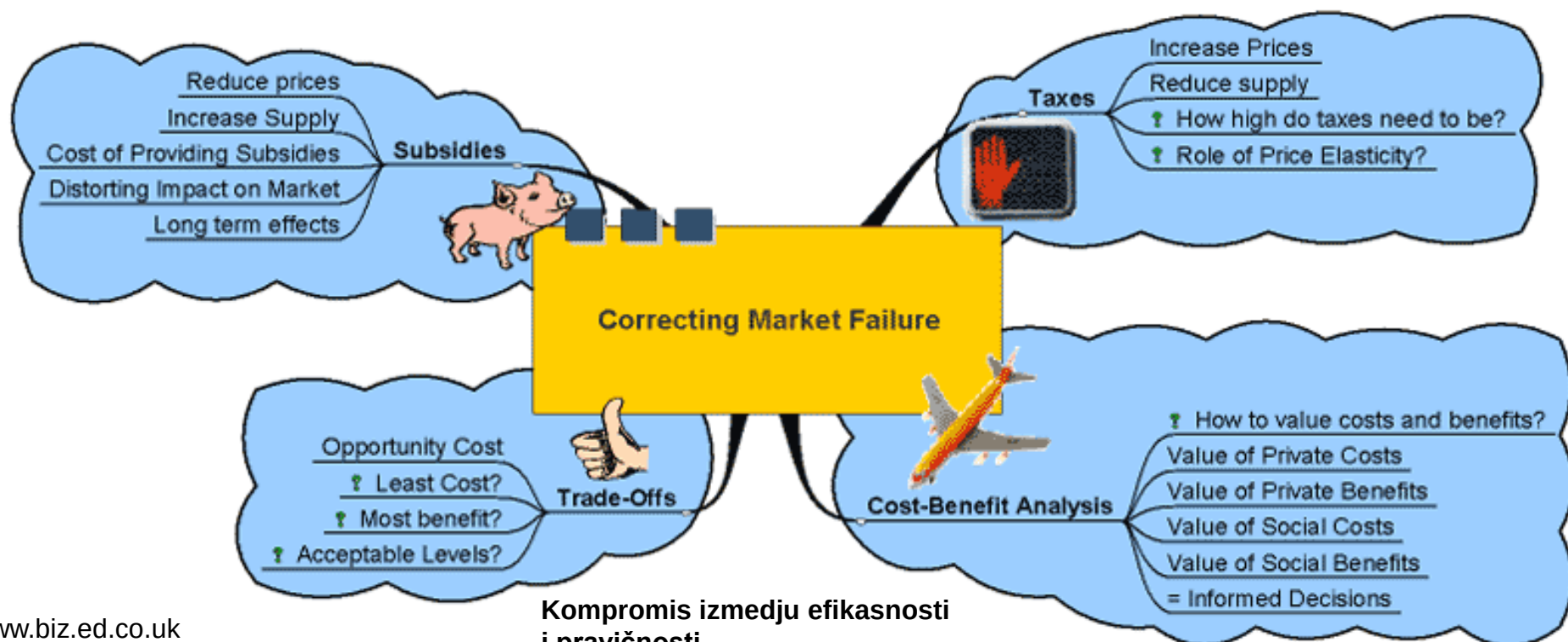


- Visoki državni izdaci u ove svrhe mogu dovesti do budžetskog deficita

(npr. deficit prihoda i rashoda Fonda PiO, više su obaveze prema penzionerima, nego doprinosi za PiO aktivnih registrovanih radnika)

# Mjere koje preduzima država za ublažavanje neefikasnosti tržišta

- Red i poredak, zakonodavstvo i institucije
- Zaštita vlasničkih prava
- Porezi
- Subvencije (podrška proizvođačima da proizvode više nego što bi inače proizvodili)
- Regulatori za pojedine oblasti
- Zabrana određenih djelatnosti
- Pozitivna diskriminacija
- Preraspodjela dohotka
- Makroekonomska politika, stabilizaciona i razvojna politika



# ULOGA DRŽAVE

## i njen uticaj na kvalitet makroekonomske performanse

### (zakonski okvir, stabilizacija, alokacija i preraspodjela)

- Zaštita prava svojine, obezbjeđenje slobode preduzetništva, vođenje adekvatne monetarne i devizne politike.
- Socijalna funkcija države, aktivna socijalna politika
- **Država zapošljava značajan procenat radnosposobnog stanovništva**, pa svaka njena odluka o visini zarada u javnom sektoru djeluje i na kvalitet poslovanja privatnog sektora u cjelini.
- Država je selektivna u izmirenju svojih obaveza, a tipičan je i primer monopsoniste i u mogućnosti je da obezbjedi stalne **popuste** kod mnogobrojnih kupovina dobara za vlastite potrebe. Sve to u konačnoj instanci utiče na kvalitet privređivanja privatnog sektora.
- **Državna potrošnja je važna komponenta agregatne tražnje**, a država je takođe značajan **isporučilac** pojedinih proizvodnih faktora privatnom sektoru.
- **Politikom cijena javnih dobara**, ali i poslovnom politikom javnih preduzeća u državnom vlasništvu, utiče se na profitabilnost privatnog sektora u cjelini.
- Država posjeduje **regulativnu moć** koja je od izuzetnog uticaja na formiranje cijena proizvoda i usluga u privatnom sektoru. Stavovi države o zaštiti prava zaposlenih, kao i sklopljeni ugovori sa sindikatima imaju očigledne implikacije na visinu zarada zaposlenih u privatnom sektoru.
- Država takođe **koncipira makroekonomsku politiku**, nameće različite **poreske obaveze** drugim ekonomskim učesnicima i slično.
- Od fundamentalne važnosti za privredni razvoj može biti i državna **regionalna politika**, kao i **spoljnotrgovinska politika**.
- Takođe, uticaj države na **formiranje očekivanja** je daleko najizraženiji.
- Država je najodgovornija u sprovođenju **politike zaštite životne sredine i principa održivog razvoja**.
- Državni sektor je u jedinstvenoj mogućnosti da se **zadužuje**, kao i da **otplaćuje dugove**, odnosno da preduzima brojne aktivnosti koje su ekvivalentne povećanju količine novca u opticaju.
- Konačno, državni sektor može usvojiti **obrazac ponašanja** koji se razilazi sa striktnim ekonomskim načelom za koje se pretpostavlja da stoji kao pozadina ponašanja u drugim sektorima

# **Pregled najčešćih intervencija države: država može popraviti neke nedostatke tržišta (P. Samuelson, 1992)**

| <b>Nedostaci “nevidljive” ruke</b>                                       | <b>Intervencija države</b>                                              | <b>Primjeri državne politike</b>                                                                                                                 |
|--------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>NEEFIKASNOST</b>                                                      |                                                                         |                                                                                                                                                  |
| <b>Monopol</b>                                                           | Intervencija na tržištu                                                 | Antimonopolski zakon, Osnivanje agencije za zaštitu konkurencije, kontrola državne pomoći                                                        |
| <b>Eksternalije</b>                                                      | Intervencija na tržištu<br>Pregovaranje, odgovornost, standardi, porezi | Zakoni protiv zagađivanja, pušenja...<br>Definisanje standarda, porezi, subvencije                                                               |
| <b>Javna dobra</b>                                                       | Subvencije vrijednih aktivnosti                                         | Nacionalna odbrana, svjetionici...<br>Osnivanje posebnih javnih preduzeća za upravljanje javnim dobrima od opšteg interesa                       |
| <b>NEJEDNAKOST</b>                                                       |                                                                         |                                                                                                                                                  |
| <b>Neprihvatljive nejednakosti dohodaka i bogatstva</b>                  | Preraspodjela dohotka                                                   | Progresivno oporezivanje dohotka i bogatstva<br>Programi podrške; Socijalna politika                                                             |
| <b>MAKROEKONOMSKI PROBLEMI</b>                                           |                                                                         |                                                                                                                                                  |
| <b>- konjunktorni ciklusi<br/>- visoka inflacija<br/>- nezaposlenost</b> | Stabilizacija pomoću makroekonomskih politika                           | Monetarna politika (npr. promjene u novčanoj masi);<br>Fiskalna (npr. porezi i struktura javne potrošnje);<br>Programi samozapošljavanja;        |
| <b>DINAMIKA PRIVREDNOG RASTA (NEDOVOLJNA DINAMIKA PRIVREDNOG RASTA)</b>  |                                                                         |                                                                                                                                                  |
| <b>Spor ekonomski rast</b>                                               | Stimulisanje rasta                                                      | Investiranje u obrazovanje, smanjivanje budžetskih deficita, povećanje nacionalne stope štednje; investicije u infrastrukturu (kapitalni budžet) |



# Trade-off i politički programi

- **Ekonomska efikasnost i socijalna pravednost**  
su dvije dimenzije složenog i u osnovi krajnje konfliktnog fenomena upravljanja privrednim razvojem. U suštini svaki koncept politike privrednog razvoja se temelji na **POGODBI** (*trade off*-u) između efikasnosti i pravičnosti.
- **Kriterijume pravičnosti** definišu, pored ostalog, programi političkih partija na vlasti
- Podsystem svjesnog upravljanja u svakoj privredi funkcioniše pod okriljem određene **političke strukture**
- **Redistributivna intervencija smanjuje ekonomsku efikasnost!**
- Do svjetske ekonomske krize (2008), najveći broj savremenih tržišnih privreda je preferirao ekonomsku efikasnost i zalagao se sa reafirmaciju važnosti **spontanog upravljačkog podsystema u alokaciji proizvodnih resursa**
- **Kriza je ponovo otvorila pitanje redefinisanja uloge države** i njeno pojačano prisustvo u periodu krize i postepenog (neizvjesnog) oporavka
- Ovu potrebu potvrđuje i aktuelna **zdravstvena kriza uzrokovana pandemijom COVID-19!**



# PANDEMIJA COVID-19 I PAKETI PODRŠKE PRIVREDI I GRADJANIMA CRNE GORE 2020-2024

## KRATKOROČNE MJERE

|                                                                  |                                      |                                  |                                                |                                          |                                                                      |                                                        |                                                   |
|------------------------------------------------------------------|--------------------------------------|----------------------------------|------------------------------------------------|------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|
| MJERA 1:<br>Subvencioniranje kamata za reprograme i nove kredite | MJERA 2:<br>Povoljne kreditne linije | MJERA 3:<br>Poreska rasterećenja | MJERA 4:<br>Subvencioniranje zarada zaposlenih | MJERA 5:<br>Bespovratna podrška privredi | MJERA 6:<br>Definisana struktura i dinamika investicija po sektorima | MJERA 7:<br>Podrška ranjivim kategorijama stanovništva | MJERA 8:<br>Stvaranje dodatnog fiskalnog prostora |
|------------------------------------------------------------------|--------------------------------------|----------------------------------|------------------------------------------------|------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|

## DUGOROČNE MJERE

Razvojni koncept sa novim pogledom na valorizaciju domaćih resursa u cilju održivog razvoja



### IT privreda

Crna Gora otvara nove mogućnosti



### Održivi turizam

U susret novoj realnosti



### Poljoprivreda, ribarstvo i prerada hrane

Koncept brzih prodora



### Industrija i energetika sa fokusom na očuvanje ŽS

Sanaciono razvojne mjere



**Principi razvoja:** održivi razvoj, nauka i inovacije,

ravnomjerni regionalni razvoj, zelena tranzicija (dekarbonizacija), investicije u ljudski kapital kroz obrazovanje i značajnije učešće žena i mladih u realizaciji razvojnih prioriteta

**Ključni instrumenti za kreiranje povoljnog ambijenta za realizaciju razvojnih prioriteta:**

Povoljne kreditne linije; Fiskalna i parafiskalna rasterećenja;

Centri za edukaciju i savjetovanje privrednika za oblasti S3;

Obrazovno-inovacioni centar sa tehnologijama virtuelne i proširene stvarnosti;

# 5. RASTUĆA NEIZVJESNOST i upravljanje privrednim razvojem

- Privredni razvoj nesumnjivo predstavlja jedan od najkompleksnijih ekonomskih fenomena
- složen proces koji se odvija tokom definisanog vremena na tačno omeđenom prostoru
- Razvoj je rezultanta ogromnog broja ekonomskih varijabli čije je međusobno djelovanje vrlo isprepleteno
- **Tri vrste događaja** koji opredjeljuju buduću razvojnu performansu, kad je u pitanju analiza neizvjesnosti:

1. Mnogi **budući događaji** čiji je uticaj relevantan za dinamiku i kvalitet ekonomskih tokova apsolutno su **NEPREDVIDIVI**, te su oni kao takvi potpuno izvan ekonomskih proučavanja
2. Neki su događaji **PREDVIDLJIVI I OČIGLEDNI**, pa ih je moguće kalkulirati pri projekciji razvoja
3. **TAKOĐE NEPREDVIDIVI, ALI SE MOGU DRŽATI U GRANICAMA DOZVOLJENOG ODSUPANJA** (u dobroj mjeri mogu se predvidjeti, pa se uz određene aktivnosti, držati u granicama doz. odstupanja)



# Izvori rastuće neizvjesnosti u privredi



- Široka grupa neizvjesnosti svoje porijeklo ima u samoj organizaciji društva i ona se određuje kao **subjektivni, sistemski ili tržišni oblik neizvjesnosti**
- Drugi tip neizvjesnosti potiče iz sfere koja je **van domašaja ljudi** i pojedinih društvenih grupa, a najuže je povezana sa **naučnim i tehnološkim otkrićima, promjenama klime, globalnim promjenama** odnosa snaga u svjetskoj ekonomiji itd.
- **Kejnsovo učenje o mjerama državnog intervencionizma** je jedan od prvih sistematizovanih odgovora na rastuće neizvjesnosti u razvoju
- Značajan pomak u tretiranju problema neizvjesnosti dala je **Teorija racionalnih očekivanja** i prognoze o kretanju cijena u posmatranom vremenskom intervalu - očekivanja racionalnog ponašanja ekonomskih aktera na temelju takvih pretpostavki

## 6. OSNOVNE KOMPONENTE svjesnog upravljačkog podsistema

- U istraživanju makroekonomske razvojne performanse, ekonomska teorija je danas prilično jedinstvena u zaključku da **tržište ima odlučujući značaj u alociranju reusursa**, odnosno da centralno mjesto u procesu uravnoteženja sume raspoloživih resursa sa ukupnim potrebama ima tržišni regulacioni mehanizam
- Međutim, nepobitna je realnost da u svim modernim privredama postoji i aktivna **uloga države** u upravljanju ukupnim društvenim, pa u tom smislu i privrednim razvojem
- Suština, oblici i dometi svjesnog upravljačkog podsistema, pored ostalog, naglašeno zavise i od: **dostignutog nivoa privredne razvijenosti, socijalne strukture društva, istorijskog naslijeđa, tradicije i kulture shvaćene u najširem smislu.**
- Centralno pitanje sa kojim se suočava svaki upravljački podsistem privrede je ono koje se odnosi na obezbjeđenje uslova u kojima privreda postiže **maksimalnu alokativnu efikasnost**. Ključni indikator makroekonomske efikasnosti je pokazatelj **privrednog rasta**
- **Apsolutna spontanost ekonomskih tokova** ne znači *per se* maksimalno mogući kvalitet makroekonomske performanse

# **Dominiraju stavovi koji podsistem spoljašnje makroekonomske regulacije u zemljama razvijenog tržišta identifikuju sadržajem makroekonomske politike i makroekonomskog planiranja:**

- ▶ **POLITIKA PRIVREDNOG RAZVOJA** obuhvata skup aktivnosti savremene države usmjerenih u pravcu obezbjeđenja **uslova privređivanja** koji pogoduju maksimalno mogućoj akceleraciji razvojne dinamike tj. maksimalno mogućoj efikasnosti **alokacije resursa**. Kompleks **politike privrednog razvoja** najjednostavnije može se odrediti kao način regulisanja i upravljanja ekonomskim razvojem u jednoj nacionalnoj ekonomiji
- ▶ **MAKROEKONOMSKA POLITIKA** predstavlja **skup aktivnosti države** usmjerenih na realizaciju najvažnijih privrednih **ciljeva**. Odgovarajućim **instrumentima i mjerama** makroekonomske politike, država nastoji da aktivnosti privrednih učesnika usmjeri u željenom smjeru, čime se realizuju kratkoročni i dugoročni društveno-ekonomski ciljevi.
- **ZNAČI, OSNOVNI ATRIBUTI MAKROEK.POLITIKE SU: CILJEVI, NOSIOCI, INSTRUMENTI I MJERE**
- **Instrumentima i mjerama makroekonomske politike država kreira ponašanje učesnika u ekonomskom životu**, odnosno ona u uslovima tržišnog načina privređivanja ne limitira slobodu izbora učesnika u ekonomskim procesima. Slobodu učesnika u ekonomskom životu bitno determiniše privredni i pravni ambijent koga u značajnom stepenu profiliraju upravo instrumenti makroekonomske politike
- **Korišćenjem dostignuća savremene makroekonomske analize** moguće je sagledavati, a **primjenom principa *ceteris paribus*** i kvantificirati, uticaj pojedinih **mjera** države na ostvarenu dinamiku privrednog rasta.
- Makroekonomska politika (uglavnom) podrazumijeva **posredne metode djelovanja** na odvijanje privrednih procesa.
- Makroekonomska politika kao najvažniji instrument svjesnog upravljačkog podsistema u zemljama razvijenog tržišta pored **alokativne** tj. razvojne funkcije, ima **distributivnu i uravnotežavajuću funkciju**.
- ▶ **MAKROEKONOMSKO PLANIRANJE** predstavlja drugi element podsistema svesnog upravljanja. Odlikuje se fleksibilnošću i neobaveznošću pojedinih ekonomskih subjekata striktnog pridržavanja planskih projekcija.
- Makroek. planiranje - **organizovana djelatnost države na prikupljanju, preradi i širenju informacija o razvoju**
- Makroekonomsko predviđanje samo jedna od etapa u makroekonomskom planiranju.
- **RAZLOZI UVOĐENJA MAKROEKONOMSKOG PLANIRANJA** mogu se grupisati u **5 osnovnih grupa**<sup>36</sup>
  - 1) tzv. klasične državne funkcije, 2) savladavanje kriznih situacija, 3) smanjenje rizika i neizvjesnosti, 4) prevladavanje posljedica koje su rezultat fijaska tržišta i 5) socijalni ciljevi i javna potrošnja

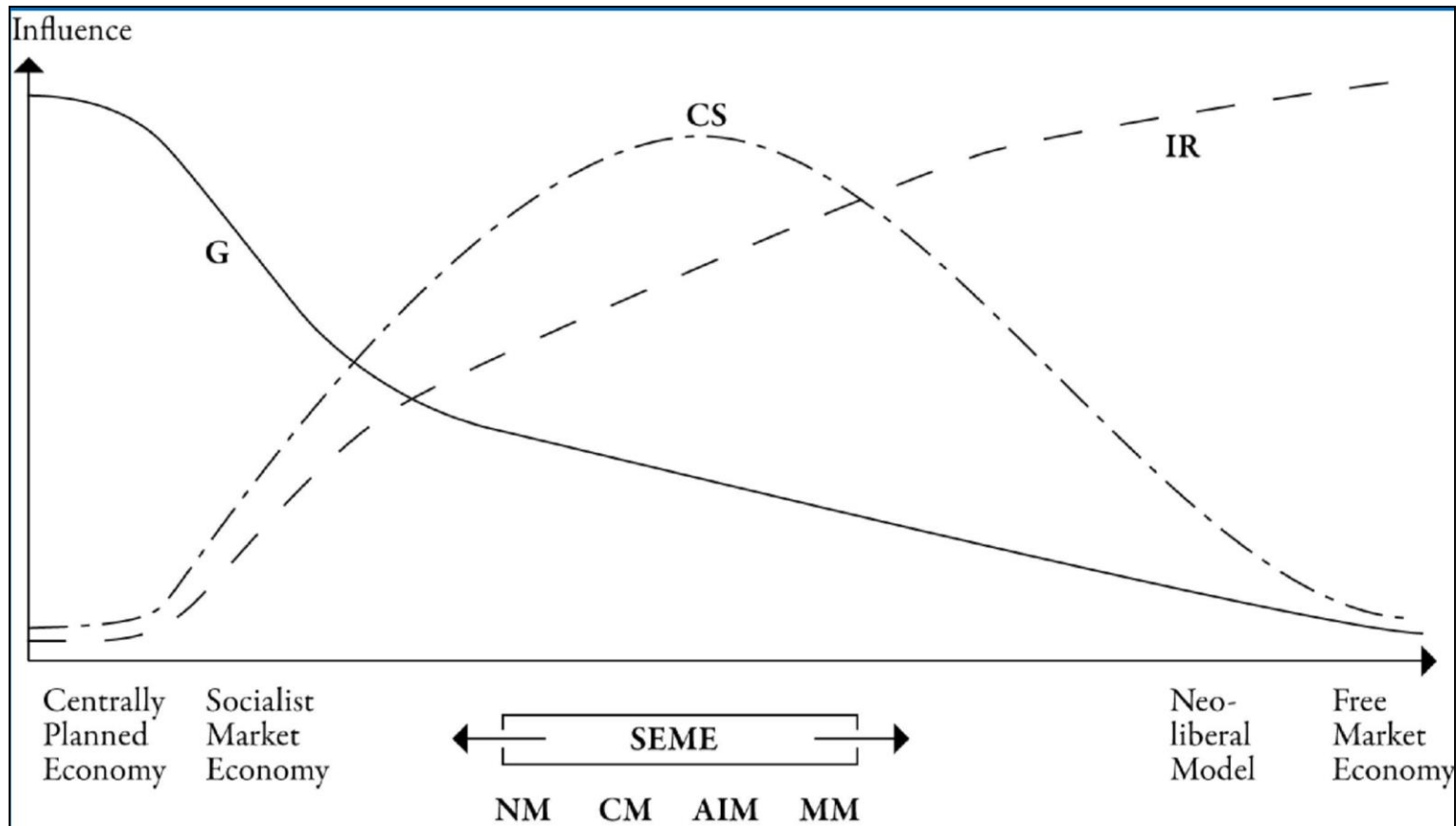
# 7. Politika razvoja i savremeni privredni sistemi

- Može se konstatovati da **centralne attribute svih tržišnih privreda** predstavljaju dominacija privatne svojine, tržište kao osnovni alokator i koordinator resursa, kao i decentralizovan način donošenja odluka.
- Pol Marer (1991), kao **TRI RAZLIČITA MODELA SAVREMENIH TRŽIŠNIH PRIVREDA** (kao mješovitih modela) izdvaja sljedeća:
- **1) MODEL SOCIJALNO-TRŽIŠNE PRIVREDE** –socijalni prioriteti su izuzetno visoko rangirani na skali društvenih prioriteta. Četiri osnovna razvojna cilja ovih privrednih sistema: stabilan privredni rast, puna zaposlenost, stabilne cijene i ravnoteža platnog bilansa. Na ove ciljeve se nadovezuju državne aktivnosti usmjerene ka **visokom društvenom i licnom standardu stanovništva** (pravo na zaposlenje, pravo na egzistencijalni minimum, visok stepen sigurnosti zaposlenja, socijalnog osiguranja i zdravstvene zaštite, itd – socijalna pravda) – Zapadna Evropa
- **2) MODEL TRŽIŠNE PRIVREDE USMJERENE KA POTROŠAČU** - (SAD) privredni sistemi usmjereni ka potrošaču. Centralno mjesto pripada **preduzetništvu** kao svojevrsnom motoru ekonomskog razvoja. Tržište i preferencije potrošača su polazište u ispoljavanju preduzetničkog i inovativnog ponašanja ekonomskih subjekata. Finansijska tržišta i finansijske aktivnosti imaju centralnu ulogu i značaj u profilisanju kvaliteta makroekonomske performanse
- **3) MODEL ADMINISTRATIVNO VOĐENE TRŽIŠNE PRIVREDE** - model koji se temelji na mehanizmima koji obezbeđuju afirmaciju razvojne funkcije države, dok je socijalna funkcija značajnije locirana u okviru preduzeća. - Japan





# Ekonomski sistemi i uticaj ekonomskih aktera (Benecke Dieter, KAS, 2009)



## Različiti:

- Uloga države,
- Porezi,
- Fleksibilnost tržišta rada,
- Penzioni sistem
- Instrumenti redistribucije
- otvorenost tržišta i nivo konkurentnosti
- Zaštita okoline

**SEME** – The Social and Ecological Market Economy System

**G** - The Government; **CS** – Civil Society; **IR** – Individual Responsibility

**NM** – Nordic Model; **CM** – Continental Model; **AIM** – Anglo-Irish Model; **MM** – Mediterranean Model

- the Mediterranean model (MM), as found in Greece, Southern Italy, and Portugal;
- the Continental model (CM), as found in France, Germany, Northern Italy, and Austria;
- the Nordic model (NM), as found in Sweden, Finland, and Denmark;
- the Anglo-Irish model (AIM), as found in Great Britain and Ireland.



# Socijalno-tržišna privreda

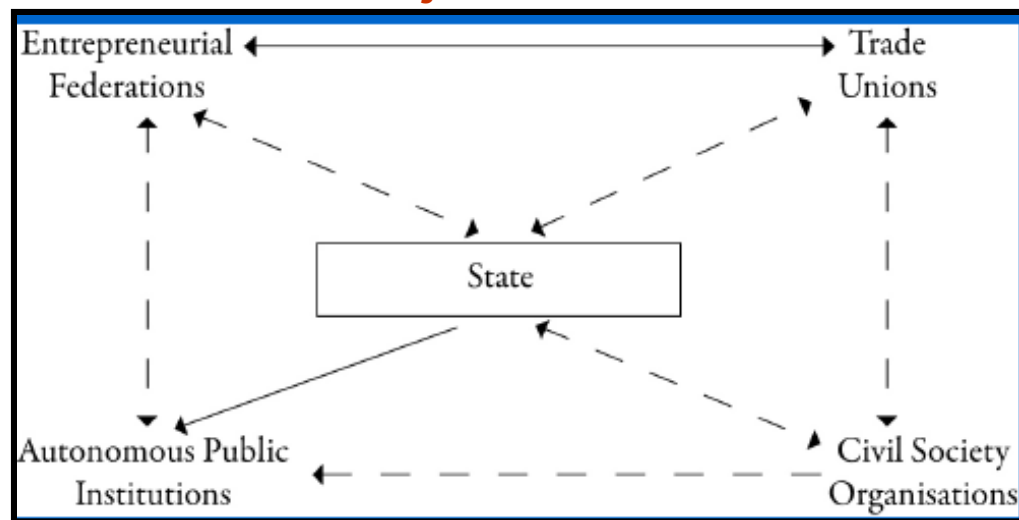
Interesi, konflikti, saradnja i kompromisi  
svih uključenih aktera

- Osnovni principi: 

1. **Individualna postignuća i lična odgovornost**

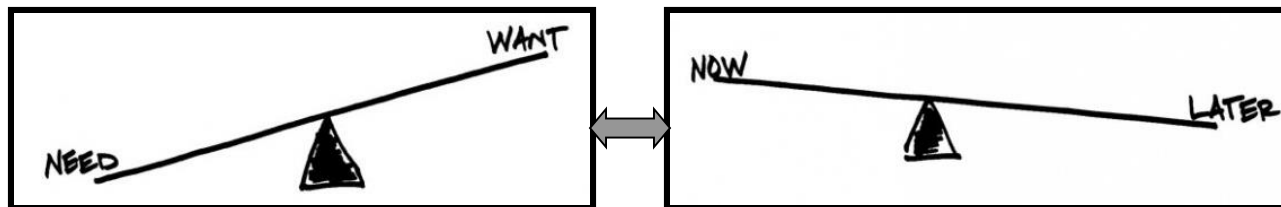
2. **Solidarnost društva**  
(progresivno oporezivaje, pregovori sa sindikatima, socijalna sigurnost, pomoć za nezaposlene..)

3. **Subsidijarnost države** –  
nadopunjuje tržište, mješa se samo kada rješenje ne može postići pojedinac niti lokalna zajednica



**Dijalog u uslovima:**

- socijalno odgovorne države
- nezavisnih i odgovornih medija
- relativne nezavisnosti i volje svih aktera da se postignu kompromisna rješenja



# Funkcije aktera u SEME modelu

**STATE AND PUBLIC INSTITUTIONS** - establish SEME-relevant laws and the framework conditions as well as a monitoring system that ensures that the actors obey the rules;

- fix the priorities of the different economic, social, and ecological action fields;
- protect and promote functional competition;
- are vigilant with respect to the social balance in order to avoid or ease social problems;
- offer incentives and support innovations;
- produce public goods;
- set rules for environmentally friendly behavior;
- control and sanction the rules which define the SEMEsystem
- promote and support educational activities, professional training, and research;
- intervene in a subsidiary way when private initiatives or solidarity cannot solve problems.

## **TRADE UNIONS**

- strive for socially acceptable conditions in the labor market;
- negotiate salaries through social partnership with employers' associations, respecting market conditions and the profit interests of firms;
- engage in professional training of their members;
- support worker committees in the firms in the codetermination process;
- seek international contacts as a countervailing power to multinational companies

## **SOCIAL SCIENCE INSTITUTIONS**

- analyze the effectiveness of different economic models in general and check the operational efficiency of the SEME in terms of its economic dynamism, social justice, and ecological protection;
- monitor developments inside and outside the country and their influence on the SEME (globalization, demographic changes, environment, cultural changes, psychological factors of economic and social behavior, business cycles);
- analyze the different instruments of the SEME in terms of their effectiveness and dimension;
- offer consulting services to the economic, social, and ecological actors.

## **THE ENTREPRENEURS AND THEIR INSTITUTIONS**

- focus on productivity and competitiveness;
- search for and undertake profitable activities and reinvest – at least part of – the profits;
- monitor national and international markets and search for innovations;
- observe ecological requirements in their production;
- ensure socially acceptable conditions for their workers;
- promote and support professional training of workers;
- facilitate workers codetermination by channeling transparent flows of information;
- participate in social partnership, negotiating labor market conditions with the trade unions;
- invest in research-and-development activities;
- establish federations and pressure groups to present their interests and exchange information.

## **THE ORGANIZATIONS OF CIVIL SOCIETY**

- engage politically to influence – at least indirectly – the other SEME actors;
- search for information in order to increase transparency in society;
- demand and support consumer protection;
- promote environmentally friendly behavior;
- support incentives for lifelong learning;
- act on the local level to improve the economic, social, and ecological welfare of individuals.

# Ustav Crne Gore

## Država, Član 1

Crna Gora je nezavisna i suverena država, **republikanskog oblika vladavine**.

Crna Gora je **građanska**, demokratska, ekološka i **država socijalne pravde**, zasnovana na vladavini prava.

## Suverenost, Član 2

Nosilac suverenosti je građanin koji ima crnogorsko državljanstvo.

Građanin vlast ostvaruje neposredno i preko slobodno izabranih predstavnika.

Ne može se uspostaviti niti priznati vlast koja ne proističe iz slobodno izražene volje građana na demokratskim izborima, u skladu sa zakonom.

## Državna teritorija, Član 3

Teritorija Crne Gore je jedinstvena i neotuđiva.

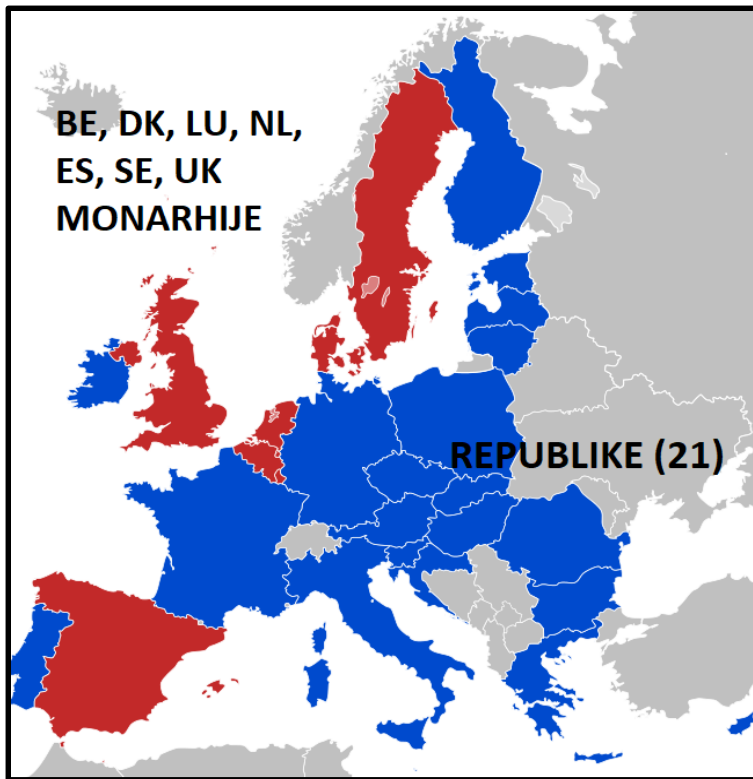
## Državni simboli, Član 4

Crna Gora ima grb, zastavu i himnu.

Grb Crne Gore je zlatni dvoglavi orao sa lavom na prsima.

Zastava Crne Gore je crvene boje sa grbom na sredini i zlatnim obrubom.

Himna Crne Gore je »Oj svijetla majska zoro«.



## EU - FORM OF GOVERNMENT

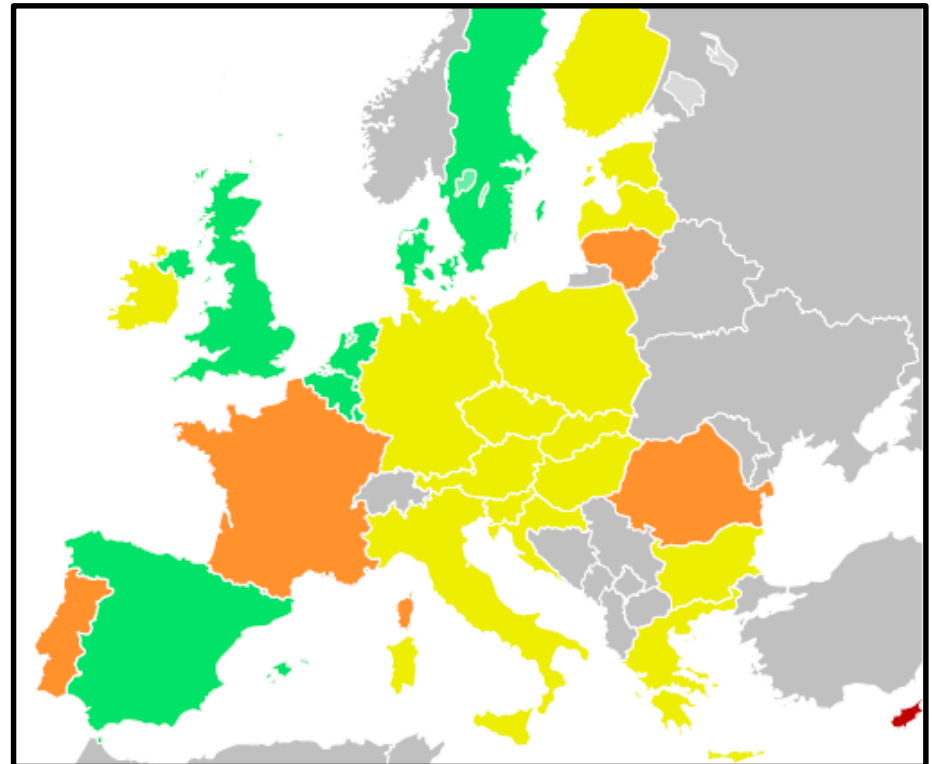
- **parliamentary constitutional monarchy** - 7
- **parliamentary republic** (14):
  - a) Elect the president on direct vote, 7 (AT, BG, HR, CZ, FI, IE, SK i SI)
  - b) Elect the president by parliament or other special representative body, 7 (EE, DE, EL, HU, IT, LV, MT)
- **presidential republic**, 1 - CY
- **semi-presidential republic**, 5 (FR, LT, PL, PT, RO)

Most republics (21) and all the monarchies (7) operate a **parliamentary system** - the head of state (president or monarch) has a largely ceremonial role with reserve powers.

**Semi-presidential system** (5), where competencies are shared between the president and prime minister, FR, LT, PL, PT, RO (elect their president by direct popular vote)

While one republic operates a **presidential system** (1), where the president is head of state and government – CY

**14 are parliamentary republics** out of which 7 elect the president by direct popular vote (AT, BG, HR, CZ, FI, IE, SK i SI) and 7 (EE, DE, EL, HU, IT, LV, MT) the president is elected by parliament or other special representative body



Privredni razvoj - II blok gradiva

## **2. OSNOVI POLITIKE RAZVOJA TRŽIŠNIH PRIVREDA**

# Struktura



1. Ključni atributi makroekonomske politike
2. Efikasnost makroekonomske politike
3. Zaostajanje i efikasnost makroekonomske politike
4. Pravila ili diskrecija u kreiranju i primjeni makroekonomske politike
5. Tradicionalna i nova makroekonomska politika

Dva osnovna zadatka svjesnog upravljačkog podsistema su  
**stabilizacioni i razvojni.**



**STABILIZACIONI** zadatak je *tekući* i njegova bitna odrednica je rješavanje aktuelnih ekonomskih problema.

**RAZVOJNI** zadatak u fokusu ima *buduća* kretanja, odnosno proces ekonomskog napredovanja pojedinih zemalja.

U praksi su ovi zadaci ponekad konfliktini (održavanje makroekonomske ravnoteže i eliminisanje inflacije i platnobilansnih neravnoteža, često podrazumijeva vođenje restriktivne monetarne politike, koja destimulativno djeluje na privredni rast)



# Kompleks makroekonomske politike (Bajec, Joksimovic, 1997)

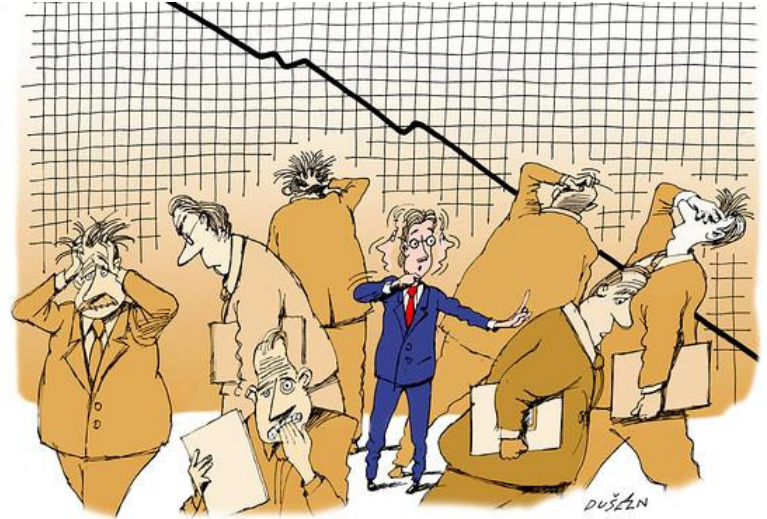
- a) **SISTEMSKA POLITIKA** - sadrži pravila ponašanja kojih se prilikom donošenja svojih odluka moraju pridržavati svi ekonomski učesnici, kao i nosioci makroekonomske politike. Ova pravila predstavljaju obično skup obavezujućih pravnih normi kojim se definiše ekonomski poredak jedne zemlje; nasuprot tome,
- b) **PROCESNA (TEKUĆA) POLITIKA**, znači neposredno uticanje putem mjerljivih veličina (cijene, stope, vrijednosti, količine itd.), kojima država pojedine odluke ekonomskih učesnika usmjerava u željenom smjeru





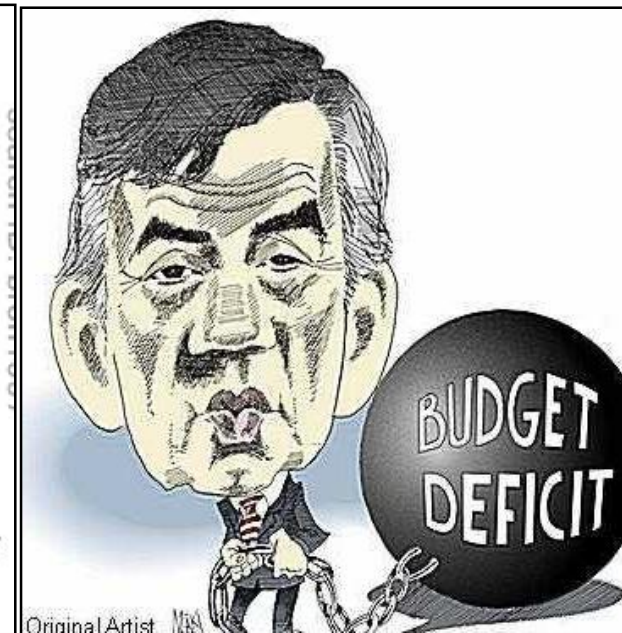
# **1. Ključni atributi makroekonomske politike**

- 1. nosioci**
- 2. ciljevi**
- 3. instrumenti i**
- 4. mjere ekonomske politike**



# Nosioci ekonomske politike

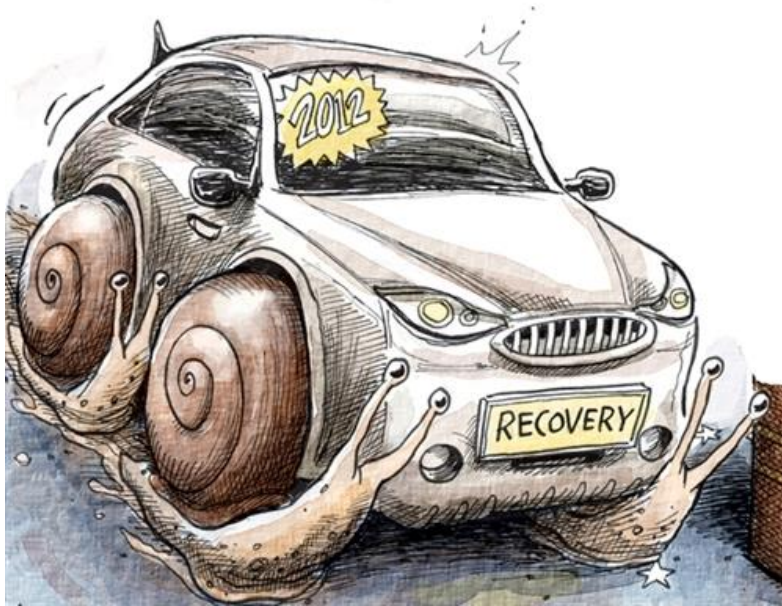
- Subjekti koji donose mjere i realizuju zacrtane ciljeve ekonomske politike.
- U najširem smislu, to su državni i paradržavni organi (kreatori ekonomske politike), a rjeđe političke partije i ostale političke i interesne grupe koje imaju uticaja na proces donošenja najrazličitijih makroekonomskih odluka.



# Ciljevi ekonomske politike

- poželjna stanja u ekonomskom sistemu (npr. puna zaposlenost, stabilne cijene, socijalno prihvatljiva preraspodjela dohotka)

Sve ciljeve potrebno je precizno definisati i rangirati po prioritetnosti



# Ciljevi makroekonomske politike:



- Nezavisni - oni kod kojih ostvarenje jednog ne dovodi u pitanje realizaciju drugog cilja;
- Komplementarni - ostvarenje jednog doprinosi djelimičnoj ili potpunoj realizaciji drugog cilja. Ilustracije radi, izraženija stopa privrednog rasta uslovljava manju nezaposlenost;
- Konfliktni - oni ciljevi kod kojih ostvarenje jednog cilja otežava ili onemogućava ostvarenje drugog cilja. Primjera radi, povećanje izvoza uz isti obim proizvodnje, uslovljava lošiju snabdjevenost domaćeg tržišta;
- Kratkoročni/operativni – dio tekuće makroekonomske politike npr. stabilnost cijena, poboljšanje platnog bilansa zemlje, državne intervencije uslijed elementarnih nepogoda ;
- Dugoročni - privredni rast, povećanje makroekonomske efikasnosti, smanjenje neravnomjernosti u raspodjeli dohotka, povećanje međunarodne konkurentnosti (olaksice za investitore);
- Relevantni (opredjeljujući, oni koji utiču, adekvatni, usmjereni); i relevantni.



# Tri početna koraka u postupku realizacije makroekonomske politike:

- a) **određivanje ciljeva politike i rangiranje njihove važnosti u slučaju konflikata**, što se realizuje najrazličitijim usaglašavanjima političkih procesa.
- b) **definisanje oblika makroekonomske politike** koji su koherentno usklađeni sa definisanim ciljevima, a u skladu sa pojedinim oblikom teorijskog razmišljanja.
- c) **proračun troškova i efekata pojedinih mjera makroekonomske politike**, jer efekti konkretne mjere moraju prevazilaziti troškove koje realizacija takve politike podrazumijeva



Pregovori oko državnog budžeta...

# ...Osnovni atributi makroekonomske politike

**3. INSTRUMENTI** predstavljaju **sredstva** pomoću kojih nosioci ekonomske politike ostvaruju postavljene ciljeve.



Korišćenjem različitih instrumenata država djeluje **posrednim putem na promjenu ponašanja** pojedinih ekonomskih subjekata. Instrumenti makroekonomske politike su varijable koje kontroliše država i pomoću kojih ona djeluje na makroekonomski mehanizam u cilju ostvarenja ključnih makroekonomskih ciljeva.

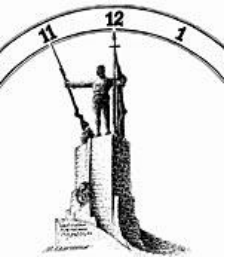
Ciljevi i instrumenti makroekonomske politike su međusobno zavisni.

U literaturi postoji veliki broj različitih načina razvrstavanja instrumenata makroekonomske politike:

- 1) instrumente javnih finansija (fiskalna politika),
- 2) instrumente novca i kredita,
- 3) instrumente deviznog kursa,
- 4) instrumente direktne kontrole i
- 5) instrumente promjene institucionalnih aranžmana.







# Instrumenti EP prema načinu djelovanja:



1. **UGRAĐENI STABILIZATORI** (instrumenti koji automatski djeluju u zavisnosti od nastanka određene situacije, kako bi se ublažile veće ekonomske fluktuacije; za njihovo djelovanje nije potrebna posebna odluka kreatora ekonomske politike; npr. progresivno oporezivanje, tj. viši dohodak – viša poreska stopa, te stoga više budž.prihoda za javne usluge; zatim pomoć nezaposlenima i ostala transferna plaćanja. Djeluju automatski i odmah kad su potrebni.
2. **INSTRUMENTI POVEZANI SA PRAVILIMA** – instrumenti predviđeni pravilima, npr. povećanje količine novca u opticaju može biti povezano sa stopom rasta BDP-a.
3. **DISKRECIONI INSTRUMENTI** – oni koje donose subjekti ekonomske politike u zavisnosti od procjene konkretne situacije. Oni dopunjuju ugrađene stabilizatore;
4. **INSTRUMENTI PROPISANI ZAKONOM** – npr. zakonom predviđen određeni % koji zaposleni izdvajaju iz dohotka kao osiguranje za slučaj da postanu nezaposleni. Npr. Uvođenje zlatnog fiskalnog pravila u Zakon o fiskalnoj odgovornosti (limit zaduživanja, samo za kapitalni budžet, a rast javne potrošnje samo iz javnih prihoda)

**Interesantan je pristup grupe britanskih makroekonomista** koji sve instrumente makroekonomske politike dijele na:

- 1) instrumente fiskalne politike,
- 2) instrumente monetarne politike,
- 3) instrumente kontrole cijena i dohodaka,
- 4) instrumente deviznog kursa i
- 5) instrumente **politike zapošljavanja u javnom sektoru.**



**4. MJERE makroekonomske politike** su postupci usmjereni u pravcu **promjene ili ukidanja postojećih instrumenata** ili, pak, uvođenja novih instrumenata makroekonomske politike.

Mjerama makroekonomske politike država djeluje na aktivnosti privrednih učesnika **u željenom smjeru.**

**MJERE ekonomske politike predstavljaju korišćenje određenog instrumenta EP**

u određenom vremenskom periodu  
kako bi se ostvario jedan ili više ciljeva EP



# Osnovni uzroci ograničenja makroekonomske politike

- 1) međunarodni ugovori (preuzete obaveze),
- 2) postojanje neekonomskih ciljeva,
- 3) ograničenja koja dolaze od zakonodavne vlasti i
- 4) neizvjesnosti u primjeni pojedinih instrumenata i mjera makroekonomske politike.



(4)



SSP (1)

# 1) međunarodno preuzete obaveze

- osnovna ograničenja sa kojima se suočavaju *polismejkeri* u kreiranju i primjeni pojedinih instrumenata i mjera makroekonomske politike proizilaze iz **međunarodnih sporazuma** zemalja članica IMF, WB, WTO, EU, regionalnih sporazuma o slobodnoj trgovini (CEFTA)
- EU kordinira centralizovano tzv. zajedničke politike Unije (carinska politika, poljoprivredna, regionalni i strukturni fondovi za ekonomsku i socijalnu koheziju i sl.).
- Svi ovi sporazumi ograničavaju mogućnosti mijenjanja carinskih i poreskih stopa, korišćenja tarifa i kvota, uslove pristupa tržištu, mogućnosti zaduživanja, a mogu uticati i na obaveze striktnog kontrolisanja količine novca u opticaju i tome slično.



## USTAV CRNE GORE (2007)

### Pravni poredak

#### Član 9

Potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni su dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva.

## 2) postojanje neekonomskih ciljeva

- **Princip jednakosti** (transferi, porezi) i **princip pravičnosti** (obaveze prema budućim generacijama kada je u pitanju održivi razvoj, zaduživanje, investicije u kapitalnu infrastrukturu sa dugim rokom izgradnje..)
- Kao ograničavajući faktor u primjeni makroekonomske politike može se pojaviti i čitav niz situacija kada rasprostranjeno vjerovanje u svrsishodnost slobodne tržišne konkurencije i neintervencionističkog odnosa prema ključnim makroekonomskim pitanjima, može **spriječiti** prihvatanje pojedinih mjera makroekonomske politike ili pak otežati njihovo djelovanje (npr. ograničenje upisa i osnivanja novih fakulteta...)



# 3) pozicija zakonodavne vlasti

- Primjena pojedinih mjera makroekonomske politike od strane izvršne vlasti podrazumijeva često **saglasnost najvišeg državnog zakonodavnog tijela**
- npr. u SAD pojedini oblici makroekonomske politike, koje najavljuje predsjednik države, mogu se sukobiti sa suprotnim mišljenjem kongresne većine alternativne političke opcije. (republikanci - demokrate)
  - Npr. u CG – “**Zakon o državnoj imovini**”, (“**Sl. list Crne Gore**”, br. 21/09 ) ne dozvoljava prometovanje državne imovine vrijednosti preko 150 mil €, od strane Vlade, bez saglasnosti Skupštine

## V. RASPOLAGANJE DRŽAVNOM IMOVINOM

### Organ nadležan za raspolaganje

#### Član 29

Nepokretnim i pokretnim stvarima i drugim dobrima u državnoj imovini, na kojima svojinska ovlašćenja vrši Crna Gora, raspolaže **Vlada** ukoliko ovim zakonom nije drukčije određeno.

Nepokretnim i pokretnim stvarima i drugim dobrima u državnoj imovini, na kojima određena svojinska ovlašćenja vrši **opština**, raspolaže nadležni organ opštine u skladu sa ovim zakonom i statutom.

O raspolaganju stvarima i drugim dobrima u državnoj imovini iznad vrijednosti od **150.000.000 €**, na predlog Vlade, odlučuje Skupština Crne Gore.



# 4) neizvjesnost u primjeni pojedinih instrumenata i mjera makroekonomske politike

- fenomen neizvjesnosti je jedan od najznačajnijih limitirajućih faktora u realizaciji makroekonomske politike



## 2. Efikasnost ekonomske politike



### Faktori koji determinišu efikasnost EP:

1. **realnost ciljeva** (“u narednom mandatu zaposlićemo 40.000 novih radnika”)
  2. **usklađenost ciljeva i instrumenata** (moguće je supstituisati neki cilj, odustati od nekog cilja, dodati neke instrumente, da bi se ostvarili ciljevi)
  3. **koordiniranost samih instrumenata** (vertikalna – nacionalni, regionalni i lokalni nivo; horizontalna – različite institucije na istom nivou odlučivanja)
  4. **selekcija najefikasnijih mjera** ekonomske politike (preferirani su socijalno neutralni instrumenti, sa širokim spektrom djelovanja i nižim troškovima implementacije) 
  5. **pravovremenost** u preduzimanju mjera i instrumenata (najpoželjniji trenutak preduzimaja, tzv. dobar **timing** i **kotrola intenziteta** u zavisnosti od stanja privredne aktivnosti)
- **Postoji i drugi pristup**, koji polazi od sljedećih kriterijuma efikasnosti: 1. brzina promjene, 2. brzina uticaja,
  - 3. predvidljivost uticaja i 4. neutralnost.

# 3. Zaostajanje i efikasnost makroekonomske politike



Podjele vremenskog zaostajanja:

1. Vrijeme koje protekne od momenta nastanka nekog poremećaja u privredi pa do trenutka kada nosioci makroekonomske politike zaključe da je svrsishodan konkretan oblik državne intervencije naziva se **saznajno zaostajanje (recogniting lag)**.
2. Takođe, neophodno je da protekne određeno vrijeme od momenta konstatovanja neophodnosti korišćenja konkretne mjere makroekonomske politike do momenta definisanja instrumenata pomoću kojih će se u privrednom sistemu djelovati u pravcu obezbjeđenja odgovarajuće korekcije. Ovo je tzv. **akciono zaostajanje (action lag)**.



Sada ćemo...

1. Saznajno i akciono zaostajanje čine **unutrašnje zaostajanje (inside lag)** u sprovođenju makroekonomske politike.
2. Nasuprot njemu, postoji i **spoljašnje zaostajanje (outside lag)**, tj. vremenski interval koji dijeli početak primjene određenog instrumenta makroekonomske politike od početka njegovog djelovanja - na promjenu pojedinih makroekonomskih varijabli u željenom smjeru. Ukratko, spoljašnje zaostajanje odnosi se na vrijeme potrebno da preduzete mjere donesu određene rezultate nakon trenutka njihovog preduzimanja.



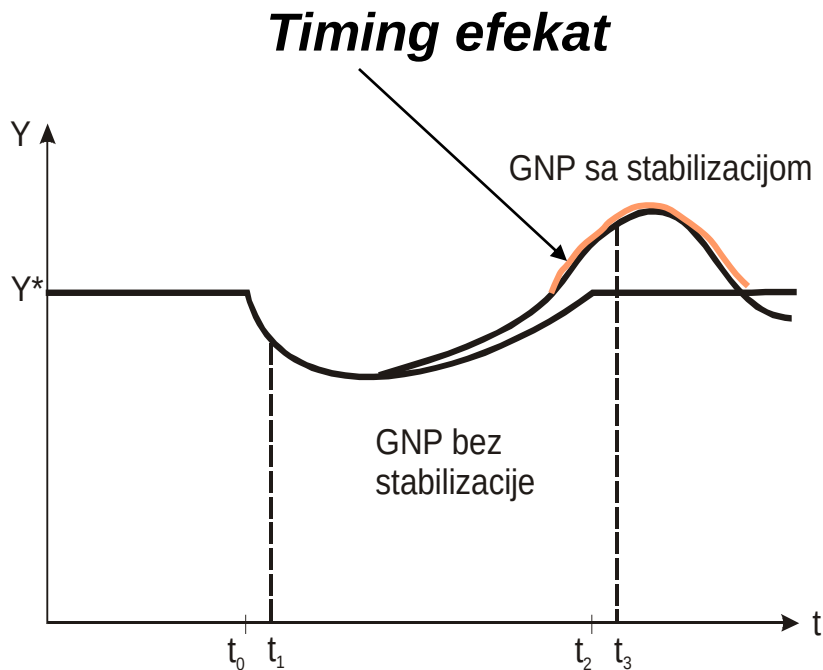
Smanjenje kvota za strane radnike

Rast zaposlenosti domaće RS

# Uticaj zaostajanja na efikasnost EP

**Pravovremenost pojedinih mjera ekonomske politike** predstavlja veoma važno pitanje zbog toga što su ekonomski procesi uglavnom kumulativnog karaktera i cikličnog oblika ispoljavanja.

Mogu nastati trajni poremećaji i poremećaji kratkotrajnog karaktera.



Poremećaj tražnje nastao u trenutku  $t_0$   **smanjuje proizvodnju** ispod nivoa koji odgovara punoj zaposlenosti  $Y^*$  i opada do momenta  $t_1$ . Bez intervencije države, nakon pada, proizvodnja postepeno dostiže nivo  $t_2$ .

Ukoliko država primjeni neki instrument u trenutku  $t_1$ , kao posljedica npr. **ekspanzivne** monetarne politike, smanjenja obavezne rezerve banaka, doći će do bržeg oporavka proizvodnje, jer krediti privredi postaju dostupniji. Efekti EP postaju očigledni, proizvodnja se vraća na nivo koji je postojao pri punoj zaposlenosti. Međutim, kao rezultat djelovanja određenog instrumenta EP, proizvodnja raste i iznad nivoa koji odgovara punoj zaposlenosti  $Y^*$ . Zbog toga, u trenutku  $t_3$  počinje da se realizuje **restriktivna** monetarna politika, i proizvodnja klizi ka nivou koji odgovara punoj zaposlenosti. Na ovaj način, suprotno očekivanju, primjenjena makroekonomska politika, djeluje na kolebanje proizvodnje.

# 4. Pravila vs. diskrecija u kreiranju i primjeni EP



- **Diskrecija ili fino podešavanje (*fine tuning*)** pretpostavlja slobodu odlučivanja kreatora makroekonomske politike da primjene određeni instrument makroekonomske politike i da se opredjele za konkretan način njegovog korišćenja radi ostvarenja definisanog cilja. Važne karakteristike finog podešavanja su efikasnost odlučivanja uslijed povećane brzine djelovanja, kao i predvidljivost najsvrsishodnijih akcija u delovanju mekroekonomske politike na pojedine privredne pojave. Diskrecioni pristup je karakteristika keinsijanske makroekonomske politike i on se po pravilu orijentiše na korišćenje **fiskalnih** mjera. Naziva se još i **aktivističkim pristupom**. 
- **Precizna pravila za državne organe u primjeni EP tj. neaktivizam /neintervencionizam:** monetaristi se zalažu za poštovanje strogih pravila u koncipiranju i realizaciji pojedinih mera makroekonomske politike od strane državnih organa maksimalno uvažavajući stav po kome tržište i ekonomske zakonitosti daju najveće ekonomske efekte, te da je analogno toj činjenici uticaj tržišta na optimalnu alokaciju resursa daleko najpovoljniji, monetaristi tvrde da aktivnosti države i njeno mješanje u privredni život treba biti minimalno i da se ono mora odvijati po strogo definisanim pravilima.
- **Prednosti strogih pravila:** 1. smanjenje rizika donošenja nekompetentnih odluka (nestručnost, nedovoljne info); 2. smanjenje uticaja političkog poslovnog ciklusa na dinamiku zaposlenosti, proizvodnje i inflacije, 3. smanjenje nepovjerenja ekonomskih subjekata prema mjerama vlade i centralne banke
- **Unutrašnji (ugrađeni) stabilizatori:** Monetaristi naglašavaju potrebu za većim oslanjanjem na automatske stabilizatore čija primjena izostavlja unutrašnje zaostajanje. Npr. porezi na prihode koji se automatski povećavaju u fazama privredne konjunktne, pomoć nezaposlenima koja se automatski uvećava u periodima recesija itd.

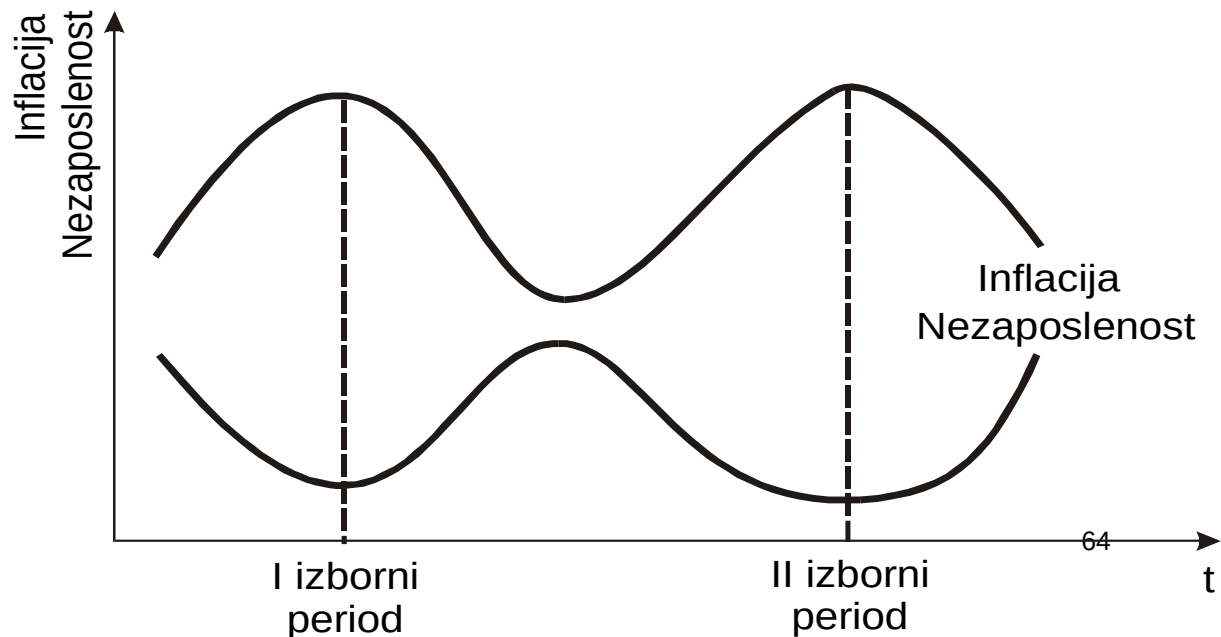


Tipična pojava kontrolisanja privrednih kretanja u cilju dobijanja na izborima u literaturi je poznata kao **politički konjunkturalni ciklus**.

**Vladajuće partije uoči izbora vode makroekonomsku politiku koja stimuliše privrednu konjunkturu bez obzira na kasnije posljedice**

- Uslijed procjene da se popularnost kod glasača stiže u daleko većem stepenu **smanjivanjem nezaposlenosti** nego obaranjem inflacije, vlada će primjenom raspoloživih instrumenta i konkretnim mjerama makroekonomske politike obezbijediti da se to **uoči samih izbora** ostvari.
- Npr. ekspanzivnom monetarnom politikom omogućiće se veća zaposlenost, što će uticati na pojavu inflacije. Kada izbori prođu, primjenitiće se makroekonomska politika stabilizacije.

PROGRAM ZAPOŠLJAVANJA PRIPRAVNIKA I STIMULISANJE POSLODAVACA ZA ZAPOŠLJAVANJE PRIPRAVNIKA NA NEODREĐENO VRIJEME, NAKON ODRADENOG PRIPRAVNIČKOG STAŽA





- Birači u demokratskim državama glasaju za političke partije koje u svojim programima iznose stavove i namjere u vezi sa ekonomskom politikom - porezi, transferna plaćanja, regulacija tržišta itd.
- Na osnovu rezultata izbora, parlament bira vladu, koja postavlja državne službenike

- Da li su odluke državnih organa u skladu sa preferencijama birača?
- U uslovima poštovanja ustavnih načela i manjinskih prava, princip većinskog odlučivanja ne mora da dovede do donošenja odluka saglasnih sa preferencijama pojedinačnih glasača

|                      | <b>Mladi</b><br> | <b>Nezaposleni</b><br> | <b>Stari</b><br> | <b>Preduzetnici i farmeri</b><br> |
|----------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Najviše želi</b>  | <b>Obrazovanje</b>                                                                                | <b>Posao</b>                                                                                             | <b>Zdravstvo</b>                                                                                    | <b>Subvencije/<br/>posao</b>                                                                                         |
| <b>Manje želi</b>    | <b>Posao</b>                                                                                      | <b>Socijalnu pomoć</b>                                                                                   | <b>Manje cijene</b>                                                                                 | <b>Manje cijene</b>                                                                                                  |
| <b>Najmanje želi</b> | <b>Zdravstvo</b>                                                                                  | <b>Manje cijene</b>                                                                                      | <b>Socijalnu pomoć</b>                                                                              | <b>Zdravstvo</b>                                                                                                     |